

BODÓ JULIANNA

SZÓRAKOZNI MUSZÁJ

Ünnep és szórakozás összefüggései a változó időben

A szórakozás az emberi létforma egyik alapvető megnyilvánulásának tekinthető, hisz visszatekintve a történelmi időkre, azt látjuk, hogy minden korban működtek különböző formái, amelyek többé-kevésbé szervezett módon, az emberi tevékenységek más típusaitól elkülönülve léteztek.

Szórakozás és szabadidő

■ A szórakozást ma leginkább a kellemes időtöltés, a feladatoktól és kötelezettségektől mentes tevékenységformának tekintjük, amely a szabadon, kedvünk szerint eltölthető időt jelenti. Az idő mint tényező ilyenformán szorosan összekapcsolódik a szórakozással: olyan időről van szó, amely elkülönül a munkára, a hasznos, termelő tevékenységekre szánt időtől. Szabadon eltölthető idő, vagyis szabad idő, illetve szabadidő. A külön fogalomként használt „szabadidő” a társadalom egy adott szakaszában jelent meg, a 19. században, a kapitalista termelés, a bér munka elterjedésével, amely a társadalmi időt az ipari termelésben eltöltött időre, vagyis munkaidőre, illetve a fizetett ipari munkától szabadon eltölthető időre osztotta.¹ A szabadidő ettől fogva olyan időtartammá vált, amely eleinte a munkaidőtől való különbség által vált megragadhatóvá, és a munkátlanságot, a semmittevést jelentette. Granasztói Péter tanulmányában² N. Elias és E. Drunning munkájára hivatkozva jelzi, hogy a szabadidő és a

Hogy miképp töltjük el a szabadidőnket, abban meghatározó jelleggel bír a konkrét szocio-kulturális környezet, az épp aktuális társadalmi divatok, a kínálatok és elvárások és nem utolsósorban azok a fogyasztási minták, amelyek kimondottan a szabadidő eltöltési módozataira nyújtanak különböző lehetőségeket.

szórakozás fogalma sokszor összekavarodik egymással, holott nem föltétlenül ugyanazokat az elfoglaltságokat jelentik: a rutin szabadidős cselekvéseket és az önfejlesztésre, örömszerzésre szánt tevékenységeket érdemes elhatárolni a kimondott szórakozási tevékenységektől, amelyeket három kategóriába sorolnak: a. a szociabilitást szolgáló, a társas életet erősítő tevékenységek (családi ünnepek, társas alkalmak) b. játéktevékenységek (sport, színház) című multifunkcionális tevékenységek (utazás, sétálás).

Napjainkban azt tapasztaljuk, hogy a szabadidő – bár továbbra is az egyéni preferenciák szerint megválasztható módon tölthető el – nagyon erős társadalmi meghatározottságok mentén alakul. Hogy miképp töltjük el a szabadidőnket, abban meghatározó jelleggel bír a konkrét szociokulturális környezet, az épp aktuális társadalmi divatok, a kínálatok és elvárások és nem utolsósorban azok a fogyasztási minták, amelyek kimondottan a szabadidő eltöltési módozataira nyújtanak különböző lehetőségeket. Nem véletlen, hogy napjainkban a téma kutatói épp a fogyasztással hozzák a legszorosabb összefüggésbe a szabadidőt.³ A szabadidő mindenképpen fogyasztásnak minősül, mégpedig kettős meghatározottság formájában: olyan idő, amely alatt termékeket és szolgáltatásokat veszünk igénybe, illetve úgy töltjük el, hogy közben nem hozunk létre javakat – tehát csak fogyasztunk. Ez a fogyasztói ajánlat és elvárás – egymást kiegészítő módon – a szabadidő eltöltésére vonatkozóan egyre nagyobb arányban kínálja fel a szórakozás sokféle módját, az egyes kínálatok pedig egymással versengve ajánlják termékeiket: szórakozzunk minél többet, keressük és élvezzük a kellemes élményeket, legyenek azok a legkülönfélébb változatai az idő eltöltésének: művelődjünk, sportoljunk, utazzunk, együnk-igyunk, végezzünk hobbi- vagy karitatív tevékenységeket, avagy keressük a kellemes élményt a médiahasználat által. Legyen ünnep minden perc, amely kikapcsol a kötelezettségek világából, illetve az ünnep alkalmain is a szórakozás lehetőségét, a szórakoztató mozzanatokat keressük, legyenek azok hivatalos vagy nem hivatalos, a nyilvános vagy a magán-szféra ünnepei.

Ünnep és szórakozás – a karneváli össznépi nevetés

■ Az ünnep és a szórakozás összekapcsolódásának is sokféle formája lehetséges. Napjaink ünnepeinek vizsgálata azt jelzi, hogy a szórakoztató elemek megjelenése az ünnep közegében egyre intenzívebb, ugyanakkor egyre változatosabbak azok az ünnepi összetevők, amelyek az idő kellemes eltöltését ígérve csábítanak a részvételre.⁴ De mivel az ünnep jelensége, annak az adott társadalmi közegben kialakult jelentése változó, a hozzá kapcsolódó szórakozási (vagy mai fogalmainkkal annak nevezhető) formák és azok funkciói is bonyolult, soktényezős társadalmi kontextusban jelennek meg és nyerik el jelentésüket. Jelen írásnak nem célja az ünnep kultúrtörténeti áttekintése, csupán arra szorítkozik, hogy az ünnepi tér és idő keretében a szórakozás formájának néhány mai változatát (konkrét társadalmi közegben, saját kutatási előzmények alapján) az ünnepkutatások és értelmezések megkerülhetetlen előzményével vesse össze: Mihail Bahtyin karneválelemzésével. Bahtyin *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája* című művében⁵ a karneváltípusú ünnepeket elemzi, ide sorolva a szoros értelemben vett karneválok mellett azokat az utcai, vásári multságokat, amelyek gyakran az egyházi (búcsúk) vagy állami (királyi koronázás) ünnepeket kísérték. Bahtyin ezeket az igen népszerű, gazdag elem-

készlettel rendelkező nyilvános ceremonikus alkalmakat a népi nevetéskultúra részének tekinti, amelyek a familiáris vásári beszédnek nevezett nyelvi eszközökkel (káromodások, hetvenkedések), színpadi, dramatizált formában szórazottatták a hivatalos ünnepeket kísérő sokadalmakon, vásárokon összegyűlt sokaságot. Egyfajta kettősség jellemezte a Bahtyin által vizsgált korszakban az ünnepek világát: egyik oldalon a hivatalos (egyházi és állami) ünnepségek, amelyek a fennálló világrend erejét és mindenhatóságát voltak hivatottak felmutatni és szentesíteni, ezzel szemben pedig a karneváltípusú vidám ünnepségek, amelyek épp a hivatalos ünnepek által örök életüként feltüntetett rend és hierarchia ellenében a rend alóli kiszabadulást, a hierarchikus viszonyok kiiktatását játszották el. Igaz, hogy ez a felszabadulás csak ideiglenes lehetett, csak az ünnep kimondott idejére korlátozódott, de ez alatt az idő alatt az ünneplők tisztán emberi viszonylatokban éltek meg az együttléteket az ünnepi alkalomban uralkodó kötetlen, bizalmas viselkedés és nyelvhasználat által. A karnevalisztikus ünnep résztvevői nem oszthatók fel előadókra és nézőkre: „A karnevált nem nézik, hanem élnek” – mondja Bahtyin. „Amíg tart, addig csak a törvényei szerint lehet élni, addig csak a karneváli szabadság törvényei érvényesek.” Mi hordozza ezt az érzést, amelyet az ünnep résztvevői mindannyian átélnek? Bahtyin a karneváli, népi ünnepek ezen jellegzetességét épp a nevetés által véli megragadhatónak. Olyan nevetés ez, amely a hivatalos ceremóniák komolyságával kerül szembe: bohócok és bolondok fokozzák le a hivatalos hierarchia magasan pozicionált szereplőit, a fennköltség helyett a lefokozás, az örökkévaló elpusztítása, a szentség profanizálása, a magasztos kicsúfolása lesz az ünnepi kacagás kiváltója. Ez a „visszajára fordított világ” a mindenkori hatalom viszonylagosságát jelzi, azt, hogy a lent és a fent bármikor helyet cserélhet, a lefokozás felboríthatja az örök érvényűnek beállított hierarchikus rendet. Ez a mindent tagadó ünnepi szervezőelv a karneváli kacagás által működtethető. Mindent és mindenkit ki lehet csúfolni, ki lehet nevetni. A jellegzetesen karneváli kacagás azonban mégis több a csúfolódásnál, a neveltségessé tevésnél/válásnál. Itt mindenki mindenkin és mindenben nevethet, beleértve saját magát is: „...a karneváli nevetés mindig össznépi [...], a karneválon mindenki nevet, a nevetés itt az egész világ kinevetése; a karneváli nevetés továbbá egyetemes, mindent és mindenkit célba vesz (beleértve a karnevál résztvevőit is).”

A karneváli tömeg ünnepi kacagása mégsem tekinthető a mai értelemben vett szórazózásnak. Nem a kikapcsolódás, a kellemes, szabadon eltölthető idő a kimondott cél. Bahtyin az 1788-as római karnevál Goethe általi leírását idézi fel, amikor a karneváli nevetés világszemléleti jelentését vizsgálja. Goethe igen fontos megjegyzéssel kezdi a karnevál leírását: „A római karnevál olyan ünnepség, amit voltaképpen nem is a népnek adnak, hanem a nép adja magamagának.” Goethe azt is találóan jegyzi meg, hogy a résztvevők vidámsága nem más, mint a teljes felszabadulás az élet komolysága alól, kiiktatása mindannak, ami a mindennapi életben a hierarchikus világrend szerint szerveződik. Azok az emberek, akik a karneválon kívüli életükben példásan komolyak és méltóságteljesek, most teljesen átadják magukat a bolondozásnak, nem riadva vissza a durvaságtól, a nyers csínyektől, az obszcenitástól sem. A karneváli utcákon, a zajos tömegben eljáró jelenetekben az ellentétek úgy csapnak át egymásba, ahogy a magasztalás és az ócsárlás váltakozik egymással. A bolondkirály megkoronázását, majd trónfosztását a jelenlévők harsány nevetése kíséri az utcai forgatagban, akár csak a születés és a halál, a vajúdás és a gyilkolás egymással párhuzamos megjelení-

téseit, amelyeket groteszk és nyers jelenetek formájában adnak elő. Ezek az egymásba forduló, harsány kacagással kísért jelenetek, a hatalmi rendet és hierarchiát felfüggesztő együttlét Bahtyin értelmezésében a karnevál világszemléleti jelentését hordozzák. „A nép mint egységes test a karneváli utcán időbeli egységnek érzékeli a maga egységét... Ezért rögzíti valamennyi népi ünnep képe éppen a keletkezésnek, a lezáratlan metamorfózisnak, a halál és a megújulás kölcsönös átcsapásának a pillanatát.” A népi nevetés ebben az értelemben több mint a szórakozásnak nevezhető kellemes időtöltés kísérője. Mondhatnánk, inkább kikacagás, mint kacagás, de nem a másokon kacagó vidámság ez, hanem a világegész megélésének aktusa, amelyben a fent és a lent, a magasztos és az alantas, a születés és a halál egyazon világnak ugyanabban a pillanatban egymásba átforduló két arca. Kikacagjuk saját magunkat, és ahogyan Goethe a római karnevál egyik jelenetét leírja: harsány rikkantással igyekszünk kifújni egymás égő gyertyáját, vidáman kívánva halált egymás fejére. Nem egyszerűen a szórakozás, az idő vidám „múlatása” folyik itt tehát – ahogyan hozzánk közelebb álló korokban ezt megszoktuk –, hanem a nevetés általi megélése a világ ambivalens voltának.

Napjaink karneváljai nyilván nem tartalmazzák már a bahtyini értelemben vett világegész megélésének lehetőségét. Az ilyen típusú ünnepeken mára a látványosság vált uralkodóvá, a kikapcsolódás, amely a fogyasztói kultúra szabályai szerint ígéri a kellemes időtöltést, a szórakozást a résztvevők számára. Az a jelleg, ami a „nép maga adja magamagának” kijelentésben fogalmazódik meg, az új idők karneváljaiban nem érvényes, hisz a karneváli forgatag az eladhatóság jól meghatározott eljárásai szerint szerveződik.

A vidám ünnep tehát különböző korszakokban, különböző társadalmi-kulturális környezetben más és más jelentéssel bírhat. A vidámság és a komolyság mint jelentéshordozó tényező, nem mindig és nem minden ünneptípus esetében képes az ambivalenciára. Maga Bahtyin említi, hogy később, a modernitás korában a nagy eszméket nem volt ildomos vegyíteni a kacagással, azokat jól el kellett határolni egymástól. A hivatalos ünnepek nem tűrték meg a nevetés (kinevetés) rendbontó (a hivatalos rendet bontó) jelenlétét. Ugyanakkor, ha a karneváli népi ünnepekre gondolunk, óhatatlanul eszünkbe jutnak a mi kultúránkban napjainkban is jelen lévő, a farsangi ünnepkörhöz tartozó azon mozzanatok, amelyek során a tél eltemetése karneváli elemeket idéző jelenetek által megy végbe, mintegy megőrizve az ünnepnek azt a változatát, amikor a ráhatás és a nyugtázás (Hernádi)⁶ funkciója egyaránt benne foglaltatik az ünnepi forgatókönyv egyes aspektusaiban. Amikor a mai, vidékünkön (Székelyföldön) eljátszott farsangtemetés rituáléjának az utcán vonuló vidám tömege nagy nevetések közepette elégeti a telet jelképező szalmabábut, egyszerre éli meg a halál és az újjászületés momentumát, ugyanakkor nemcsak nyugtázza a tél, a sötétség, a hideg korszakának befejeződését az ünnepi alkalommal, hanem magának az ünnepnek a lefolytatása által eszközli ki azt. A szórakozás és az ambivalens nevetés – úgy tűnik – itt mégiscsak találkozik egymással, mert ma már ugyan hivatalos intézményi keretben történik az ünnep megszervezése, lebonyolítása, de a forgatókönyv megőrzi az ünnepi alkalomnak azokat a mozzanatait, amelyek látványos formában, dramatizált játékkal jelenítik meg élet és halál, pusztulás és újjászületés kettősségét, ezzel mintegy a világegész ambivalenciájának érzését. A szórakoztatás mindazonáltal fontos eleme a mai farsangtemetés ünnepeinek, hisz a résztvevők a szabadidő vidám elöltése céljából jelennek meg az alkalmon,

elvárják a kellemes, szórakoztató élményt, amelyről a részvételi meghívás is szólt. Ezek az ünnepek ugyanakkor nagyon képlékenyek: képesek beépíteni forgatókönyvükbe azokat az eseményeket/szereplőket, amelyek/akik az aktuális társadalom közéleti-politikai szférájában épp aktuális jelentéssel bírnak, így azok a dráma részeként lesznek a kinevetés tárgyai. Ennek példája a rendőr alakja vagy épp a bányászé, akinek figurája teljesen új és mulandó elemként a 90-es évek romániai bányászjárása idején jelent meg a farsangtemetés figurái között. Két olyan emblematikus figuráról van szó, amelyek adott időszakban a hatalmat jelképezik, szerepeltetésük a farsangtemetésen nem a farsangi hagyományos jelmezek által megtestesített dramatizált téltemetés eszköze, hanem a hatalmi hierarchiában aktuálisan magasan rangsorolt szerepek lefokozása. A kinevetés, kigyúnyolás tulajdonképpen ugyanazt a szerepet tölti be, mint a Bahtyin elemzésében jelzett hierarchiafelszámolás, illetve a fennálló rend erejének, tartóságának megkérdőjelezése a nevetségessé tevés által. Nem véletlen, hogy épp ilyen, a karneváli elemkészletből építkező ünneptípus volt képes leginkább megőrizni valamennyit abból a világszemléleti jelentésből, amely a középkor és a reneszánsz határvonalán megfigyelt karneváltípusú ünnepségek sajátja.

Individualizáció és szingularitás – az ünnep megélésének lehetőségei napjainkban

■ A fenti példa után, amely napjaink karneváltípusú népi ünnepének egyik sajátos esete, világunk és napjaink ünnepkultúrájának azokat a jellemzőit vázolom, amelyek kapcsolatba hozhatók a szórakozás igényének mai jelenségével. A bevezetésben már szó esett arról, hogy a szabadidő megjelenése, annak megnövekedése, a fogyasztással való összefonódása olyan meghatározó tényező-együttes, amelyet érdemes a maga összetettségében szemügyre venni, ha az ünnepre mint szórakoztató, illetve szórakozást is kínáló eseményre gondolunk. Szerencsésnek látszik ugyanakkor bevezetni az individualizáció fogalmát is, amely tárgyalt témánkban az ünnepi események résztvevőinek megnövekedett személyes igényeire utal.

Az elmúlt évtizedekben folyamatosan kutattuk⁷ a szimbolikus térhasználat, az ünnepi események rendszerváltás utáni működését, elsősorban a Székelyföld térségére fókuszálva. Vizsgálataink egyértelműen a nyilvános tér ünnepeire vonatkoznak, a nyilvános szféra azon ceremonikus eseményeire, amelyek a közösség megmutatkozásának, identitásépítésének alkalmaként működnek (szobor-, emléktábla-, kereszt-, kopjafaállítások, március 15-i ünnepségek, helyi intézmények, iskolák névadó ünnepségei, nevezetes évfordulók, helyi ünnepek: évjáratlálkozók, helyi búcsúk, falunapok). Elemzéseinkben a jelzett korszak ünneplési gyakorlatában – az emlékezet helyeinek kialakítását és az ezeken a helyeken lezajló szimbolikus ünnepi térhasználatát vizsgálva – több típust, illetve korszakot sikerült elkülöníteni a 90-es évektől napjainkig.⁸ Jelen írás keretében a továbbiakban arra teszek kísérletet, hogy a vizsgált három évtizedet magába foglaló időszak utolsó periódusára vonatkoztatva vázoljam az ünneplési gyakorlat és a szórakozás összefüggéseit. Ebben a harmadik periódusban (a 2010-es évektől napjainkig) erőteljesen megmutatkozik egy olyan tendencia, amelyet az integrálódás és az individualizáció jellemez. Az integrálódás arra vonatkozik, hogy a jelzett térségben szervezett ünnepi alkalmak egyre inkább Székelyföld-leptéki vagy azon belüli lokális téralapú identifikációs törekvést mutatnak,

amelyek már a nevükben is jelzik ezt a szándékot a gyakori „székely” előtagot használva: Székelyföld-napok, Székely Vágta, Ezer Székely Leány Napja, székelyföldi termékek vására – hogy csak a legismertebb példákat említsem. A regionális és lokális identitásépítés a szimbolikus terek kialakításában is megmutatkozik, amikor a helyek megjelenésében a helyi és regionális szimbólumkészlet dominanciája érvényesül.

Jelen írás tematikája szempontjából a jelenben is érvényes korszakjelző ismérv, az integráció mellett az individualizáció jelensége is meghatározó a mai ünneplési gyakorlat folyamatában. A szimbolikus térhasználat – erős közösségi jellegét megtartva – olyan új jellegzetességeket mutat, amelyek az egyéni magatartások megerősödését jelzik, az ünnep „használatának” egyéni elvárásai irányába mutatnak. Megnőtt az ünnepi alkalmak egyéni megélésének lehetősége, amely nem kizárólagosan a közösségi elvárásokhoz való igazodás formáiban mutatkozik meg, illetve ezen elvárások mellett, ezekkel párhuzamosan is megélhető mint individuális igény. A szimbolikus, ünnepi események résztvevői számára ma már az is fontos, hogy a személyes igények kielégítésére használják az eseményt, amelyek során nem főtétlenül az intézményesített magatartásformák lesznek a meghatározóak. Ilyen személyes igényként jelenik meg a szórakozás. A perszifikált, egyéniesített eseményhasználat során a résztvevők keresik az ünnep terében és idejében a szórakozás, a kikapcsolódás lehetőségeit, ezekre az igényekre pedig az ünnep szervezői igyekeznek válaszolni. Igény és kínálat tehát elég gyakran találkozhat egymással, hisz a szervezők számára is fontos, hogy a rendezvény résztvevői megtalálják a személyes elvárásaiknak megfelelő szórakozási lehetőségeket. Mindezt az is alátámasztja, hogy napjainkban az ünnepi rendezvények sikerét elsősorban a résztvevők számában mérik. Az számít valóban sikeres ünnepi alkalomnak, ahol magas a résztvevők száma, és a magas részvételt úgy lehet leginkább elérni, ha a perszifikálás „szóródik” az ünnepi térben és időben: az ünnepi keretben többféle kínálat jelenhet meg, egymást követve vagy akár párhuzamosan is, nem is mindig élesen elválasztva egymástól az egyes ajánlatokat. Az ünnep típusától függően természetesen változik a személyre szabott, egyéni megélések száma és formája, de általános tendenciaként jelentkezik a jelenség mind a résztvevők, mind a szervezők részéről. Ebben a változásban az individualizációval szoros kapcsolatot mutató szingularizáció széles körben ható (nemcsak az ünnepi magatartások változásában jelentkező) jelenségét fedezhetjük fel: előtérbe kerül az önmegvalósítás morálja, az egyén autonómiája, a teljesítmény kötelező jellege, az önmagáért felelős egyén szerepe⁹. Az egyénre ruházott felelősségvállalásba beletartozik például a jól szervezett saját idő – az erre irányuló törekvés mutatkozik meg abban is, ahogy az ünnepi részvétel, annak egyéni felhasználási módja, az egyéni hasznosulás megtörténik. És mivel a szórakozás, a kellemes időtöltés mintegy kötelező érvényűvé vált, az ünnepi kínálatok sokfélesége lehetőséget nyújt nemcsak önmagában a részvételre, hanem a részvételi módzatok közti megfelelő – az egyén számára megfelelő, perszifikált – változat kiválasztására is. Egyik tanulmányunkban¹⁰ összefoglalva ezeknek az egyéni magatartásoknak a mintázatát, a következő néhány összehasonlítást tettük a mostani, valamint a 90-es és a 2000-es évek közötti ünnephasználat között: az idő tagolása a közösből egyénivé vált, a szabályozott jelleg efemerré alakult; a cselekvések közösségiből az egyedi vagy kiscsoportos formák felé mozdultak el; a kötött, ritualizált térhasználatot sok esetben felváltotta a szabadterbeélés; a beélés mechanikusan elfogadó jellege

mellett megjelent az egyéni kezdeményezőkézség. A viselkedés szabályozójaként pedig a közösségi fegyelem mellett fontos szerepet kap az egyéni szabadság.

A következőkben a mai ünnephasználat néhány típusát vázolom fel a szórakozás és az ünnepi viselkedés mintázatainak összefüggésében, székelyföldi kutatási tapasztalataink alapján. A tipizálás kimondottan a nyilvános térben megrendezett ünnepekre vonatkozik, ezeknek is azon változataira, amelyek valamilyen mértékben szórakoztató, a fogyasztásra is lehetőséget adó mozzanatokat is tartalmaznak.

1. Vallásos ünnepek, búcsúk

■ Ezen típust természetesen nem lehet teljesen egységesnek tekinteni, hisz jelentőségüket, méretüket tekintve a szerényebb helyi eseményektől a nagy jelentőségű, nagyszámú résztvevőt vonzó rendezvényekig (pl. a csíksomlyói pünkösdi búcsú) többféle változat is létezik. Mindegyikre jellemző, hogy az esemény hivatalos és nem hivatalos része határozottan elkülönül egymástól. Vallási eseményekről lévén szó, erős ritualizáltság jellemző az ünnepre (egyházi szertartásrend), ezek megváltoztatása nagyon kis mértékben vagy egyáltalán nem lehetséges. A rituálé pedig megszabja a szimbólumok használatát, akárcsak a szereplők cselekvési lehetőségeit, a tér- és időhasználatot. Az egyéni ünnepi megélésnek mindazonáltal itt is megvannak a lehetőségei, de szigorúan a hivatalos résztől elválasztott tér- és időkeretben. Ez a szabadabb megélési mód már több változatot és nagyobb rugalmasságot mutat: részben követi a hagyományos formákat azáltal, hogy a hivatalos szertartás után helyet ad a vásári sokadalomnak, ahol mai fogalmainkkal a fogyasztással összekapcsolható szórakozásformákra kerül sor: evés-ivás, búcsúfia-vásárlás, szórakoztató játékok, látványosságok. Mint említettem, ez a vásári tartozéka az ünnepnek nem tekinthető újdonságnak, változó jelleget abban mutat, hogy milyen új elemei vannak a fogyasztási kínálatnak, illetve hogy a hivatalos szervezés mennyiben enged tág teret a szabad ötleteknek, vagy határolja be azokat saját elképzelése szerint. Mivel a csíksomlyói pünkösdi búcsú a térség legnagyobb méretű ilyen típusú eseménye, a fenti kijelentésekhez kapcsolódó példákat ez az esemény szolgáltatja leginkább. Az elmúlt évtizedekben a búcsú jelentősége és mérete egyre grandiózuzsabb lett. Ennek megfelelően a szervezés is egyre körültekintőbbé vált annak érdekében, hogy a profanizálódás, a túlságosan szabad, egyéni és csoportos, a vallási jelentésen túlmutató elemek ne hatalmasodjanak el az ünnepi eseményhez kötődően. Jelentősen fékezni kellett például a vásári jelleget: megszabni az erre felhasználható teret és időt (az ünnepi térben csak a kijelölt helyeken és csak meghatározott időtartam alatt), behatárolni az árusítható termékek jellegét, visszaszorítani a hangos és féktelen, kimondottan szórakoztató elemeket (játsszópark). Ez az alkalom ugyanakkor – a rendszerváltás óta egyre növekvő mértékben – nemcsak a vallási, hanem a nemzeti identitás megélésére is alkalmat nyújt, az elmúlt években a szervezők olyan irányba is lépéseket tettek, hogy a nemzeti identitás extrém, szórakoztató megnyilvánulásait távol tartsák az ünneptől (motoros csoportok kitiltása), és csak azok megjelenését tegyék lehetővé, amelyek a vallásos érzülettel összhangban maradnak (zászlók, helységnévjelző táblák).

2. Politikai, közéleti rendezvények

■ Ezek száma az utóbbi években megcsappant, intenzitásuk csökkent, kevésbé törekednek arra, hogy a nyilvános szférában szerveződjenek meg. Sokkal inkább jellemző az a változat, amikor a politikai-közéleti személyiségek más eseményekhez kapcsolódva lépnek fel. Ennek a jelenségnek a gyakorisága viszont egyre nő: kulturális és sportesemények közegében jelennek meg és lépnek fel szívesebben, ezzel vélhetőleg nagyobb közönséget érnek el, és kevésbé fenyegeti szereplésüket az érdektelenség. Az ilyen alkalmak eleve nagyobb szórakozási kínálattal rendelkeznek (sport, kultúrműsor), a látszat szerint a politika fellépése itt a „komoly” tartalmat hivatott erősíteni, de valójában sokkal inkább az esemény, annak tartalma a politikai szereplők legitimálását szolgálja. Ha a rendezvény elsődleges célja valamilyen közéleti vagy politikai tartalom megjelenítése (pl. kampányrendezvény), akkor sokkal határozottabban élnek a szórakoztató elemek bevitelével. Jellemző, hogy a politikum fellépését szórakoztató elemekkel vegyítik, ez már a politikai kommunikáció hatáskörébe tartozó szervezési kompetenciát mozgósítja: a politikusi beszédek, a közéleti témára vonatkozó tartalmakat meg-megszakítják a szórakoztató elemek, amelyek a közönség vélt preferenciáinak megfelelően válogatódnak ki: humoros betétek, népszerű zeneszámok vagy versek.

3. Nemzeti ünnepek

■ Ennek az ünneptípusnak nincsenek olyan előzményei térségünkben, amelyek forgatókönyvüket kialakíthatták volna, így a rendszerváltást követő években alakult ki szerkezetük, rituális rendjük. Felépítésük részben a vallásos ceremóniák szerkezetét követi abban az értelemben, hogy a komoly és a szórakoztató tartalmak jól elhatárolódnak egymástól. Példaként említhető az 1990 óta minden településen megünnepelt március 15., amely az egyes települések méretétől, rangjától, adminisztratív besorolásától függően rendez szerényebb vagy nagyobb szabásúbb ünnepet erre az alkalomra. Általában jellemző, hogy a megemlékezés ceremóniájában a hivatalos beszédek környezetében hangzanak el a kulturális „betétek” (az alkalomhoz illő tánc, ének, szavalt), ezek viszont elsősorban nem a szórakoztatást, hanem az ünnepi tartalom emelkedettségét hivatottak erősíteni. Ott, ahol alkalom nyílik az ünnepi tér és idő széthúzására (több helyszín, több nap), az alkalom magába foglalhat olyan epizódokat is, amelyek akár szórakoztató időtöltésként is működnek, ezekre elsősorban a gyerekprogramok nyújtanak lehetőséget (korabeli ruhák, fegyverek és dramatizált játékok), de a műsoros estek is betöltik a szórakoztatás szerepét, természetesen az alkalomhoz kapcsolódó tematizációkkal.

4. Hagyományos ünnepek

■ Olyan ünneptípusok sorolhatók ebbe a kategóriába, amelyek a lokálisok és/vagy a régió ünnepkultúrájában kiemelt helyet foglalnak el, régebről datálódnak, és ha évtizedekig nem is lehetett megrendezni, a rendszerváltás után felélevenítették azokat. Ezt a típust képviseli például az Ezer Székely Leány Napja elnevezésű ünnep, amelynek ceremonikus felépítése egyre gazdagabb, látogatottsága évről évre növekszik. A felelevenített ünnep a hosszú kihagyás után természetesen illeszkedett az új elvárásokhoz, alaposan átalakult. Hosszú lenne elemezni ezeket a módosulásokat (pl. a deklarált ünnepi üzeneteket), azok társadalmi-kulturális háttérét, de ha csupán az ünnepi komoly üzenet és a szóra-

koztató funkció kapcsolatára fókuszálunk, nyilvánvaló, hogy ez az egyik olyan ünnep, amely a legtöbb mozzanatot tartalmazza az individuális szórakozási igények kielégítése céljából. A szervező intézmények évről évre módosítanak valamennyit az ünnep forgatókönyvén: maradnak a kötelező alapelemek (népviselet, néptánc), ezekhez ugyanakkor egyre több látványos elem kapcsolódik (lovások, lovas kocsik vonulása a rendezvény fő helyszínére, közös fotózkodás, játékos elemek, vásár). A hivatalos forgatókönyv mellett az egyéni és családi szórakozás is teret kap: nem kötelező a teljes mérvű bekapcsolódás, a látványosságoknak teret nyújtó helyszín beélése szabad döntés alapján lehetséges. A népviselet is többféle „használati” módot mutat: szereplés, lovaglás, vonulás, a szép öltözetben jelen levés – mindez egyéni, családi vagy baráti közösségek spontán döntése lehet.

Ide sorolom azokat az alkalmakat is, amelyek viszonylag újabb keletűek (legalábbis mostani formájukban), de nagyon közkedveltek, és az adott település ünnepi ágendájában annyira kiemelt pozíciójuk van, hogy a távol élők is rendszeresen hazalátogatnak ez alkalommal. Ilyen ünnepek az évjáratlalkozók, amelyeket minden település a maga elképzelése szerint rendez meg. A település azonos életkorú szülöttei/lakosai gyűlnek össze ez alkalommal, azok, akik valamilyen kerek évfordulót ünnepelnek (pl. a 40 évesek, 50 évesek). A találkozás ünnepi forgatókönyv szerint zajlik le: tiszteletükre a templomban misét tartanak, az iskolában ünnepséget rendeznek, a nap folyamán az ünnepeket családja felköszönti az érintetteket virággal, ajándékokkal, majd bankettel zárják az eseményt. Az ünnepi forgatókönyv komoly alapmotívumai az egyes településeken sok hasonló összetevőt tartalmaznak (hivatalos helyeken megrendezett szertartások: iskola, kultúrház, templom). Ezek is több variációs lehetőséget mutatnak, de a találkozásnak a hivatalos ceremóniákon kívül eső mozzanatai és ünnepi kellékei már az egyéni és csoportos elképzelések igen széles skáláján mozognak: ajándékozás, látogatók fogadása, díszítőelemek, kimondott szórakoztató mozzanatok.

5. Kulturális rendezvények

■ Az utóbbi években egyre növekszik az ilyen alkalmak száma, tematikájuk változatos: könyvfesztiválok, kiállítások, zenefesztiválok. Nemcsak tartalmuk okán, hanem a megrendezés formáját tekintve is igen gazdag lehetőségét nyújtják az ünnepi kelléktár igénybevételének, illetve a kelléktár bővítésének. Mivel viszonylag új ünnepekről van szó, a szervezőket nem köti túl sok kötelező szabály betartása, sokkal inkább a változatosságra törekednek, és arra, hogy az ünnepi mozzanatok lehetőleg minél több résztvevő számára nyújtsanak kapcsolódási lehetőséget. Kiemelt figyelmet fordítanak a gyermekek bevonására, számukra külön programokat szerveznek az ünnepi térben, ezek gyakran olyan foglalkozások, amelyek a szülők jelenlétét is elvárják, illetve lehetővé teszik: az esemény tematikájához illő változatos játékok, előadások, szakember irányításával végbemenő foglalkozások. Az ilyen alkalmak életkor, igényszint, iskolázottság függvényében is szóródnak, és személyre szabott alkalmakat nyújtanak, illetve választási lehetőségeket kínálnak az ekként kikapcsolódni vágyók számára. A komoly programok és a kimondott szórakoztató elemek gyakran el sem határolódnak egymástól, akár egyazon műfaj, programtípus keretében is előfordulnak vegyes tartalomként.

6. Sport- és karitatív rendezvények

■ Ezek az események sokban hasonlítanak az előző típushoz: viszonylag új és képlékeny, formálódó rendezvényekről van szó, amelyeknek ceremonikus rendje nincs annyira megerősödve, hogy gátolná a szervezők újítási ötleteit. Megjegyzendő, hogy nem a hagyományos versenysportok és versenyzések alkalmi ezek, hanem ún. városi látványosságok, amelyeket egy régió, egy város felkarol, és teret biztosít számukra a nyilvános térben, ünnepi kellékekkel ünnepivé téve azt: kerékpárversenyek, futóversenyek. Ezek még akkor is ebbe a kategóriába sorolhatók, ha amúgy versenysportjellegűek, de a szórakoztató elemekkel, széles közönséggel, kikapcsolódási alkalmakkal vegyülve elsősorban az ünnepi kellemes időtöltést jelentik a résztvevőknek, akik nemcsak sporteseményt, hanem szórakozási alkalmat látnak az eseményben. A karitatív jellegű rendezvényeket azért soroltam ebbe a kategóriába, mert egyre gyakrabban találkozunk olyan elképzelésekkel, amelyek mozgalmas, változatos eseményeket felsorakoztató keretbe helyezik a karitatív vagy segítő tevékenységeket végző szervezetek bemutatkozását, mintegy figyelemfelhívó jelleggel, ugyanakkor gazdag szórakozási kínálattal, amelyben a minden korosztály számára elérhető amatőr sporttevékenység is kiemelt helyet kap.

7. Vásárok, falu- és városnapok

■ Ebben a csoportban a rendezvények közös vonása az, hogy laza szerkezetűek, nagy szabadságot nyújtanak az egyéni megélés számára. A lokalitások önfelmutatási szándéka hívta életre a város- és falunapok alkalmait, ezek az évek során színes programok kavalkádjává változtak, ahol a fogyasztásé lett a főszerep, ezzel együtt pedig a programok közti széles válogatási lehetőségek biztosítják a szórakozást az egyének, kisebb társaságok igényeire válaszolva.

A vásárokat egyfajta identitásépítő lendület hívta életre, amelyek gyakran a lokalitások egyedi jellegére alapozva hívják fel a figyelmet az adott településre: a termékvásárok, a gasztronómiai fesztiválok, a helyi termékeket bemutató események az illető hely specifikumát, egyediségét hivatottak propagálni a fogyasztásra felhívó és kikapcsolódásra is alkalmat adó ünnepi esemény keretei között.

Zárógondolatok

■ A szórakozás és az ünnep kapcsolatát vizsgálva azt tapasztaljuk, hogy a kettő viszonya napjainkban igen nagy változatosságot mutat. Ami viszont általános trendként a vizsgálatok nyomán kirajzolódik, az az ünnep megélésének individuális igénye felé mutat, ezzel együtt pedig a szórakozás iránti igény növekvő tendenciáját jelzi. Továbbra is érvényes az az ünnepi funkció, amely a közösség önmagára való rálátását teszi lehetővé, de ezek a közösségi élmények a ma embere számára elsősorban identitásépítésként jelennek meg, ez a szerep pedig az olyan ünnepi alkalmak által tölthető be, amelyek igyekeznek a komoly tartalmakat elkülöníteni az úgynevezett világegész megélésének lehetőségétől. Nem az ambivalencia megélése a cél, hanem a közösségi érzés és az individualizált egyén önmegvalósításának kettőssége, amely az ünnepi alkalmat úgy teszi szórakoztató eseménnyé, hogy a résztvevők egyéni módon vehessenek benne részt, illetve választhassák meg azt a módot, ahogyan a megélés, a beleélés egyénileg kinek-kinek a leginkább lehetségesnek tűnik. Bahtyin karneválemelését továbbgondolva azt láthatjuk, hogy a vidámságnak, a nevetésnek ma nem összné-

pi jellege van, hanem individuális. Nem a mindent, mindenkit, saját magunkat is kinevető vidám eseményről van szó, hanem az önmegvalósítás erkölcsi parancsának a szórakozás formájában megjelenő változatáról. A „Szórakozni muszáj!” parancsa ez, ahol a szabadidő eltöltésének sokféle kínálata áll ugyan rendelkezésünkre, és ebből szabadon választhatunk is, de nem kerülhetjük el a szingularizáció elvét, amelynek megfelelően a szórakozás is egyfajta önmegvalósítás, az egyéni teljesítmény sajátos esete.

■ JEGYZETEK

1. Edward P. Thompson: *Az idő, a munkafegyelem és az ipari kapitalizmus*. In: Gellériné Lázár Márta (szerk.): *Időben élni. Történeti-szociológiai tanulmányok*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1990.; Tim Ingold: *Munka, idő és ipar*. In: Fejős Zoltán (szerk.): *Idő és antropológia*. Osiris Kiadó, Bp., 2000.
2. Granasztói Péter: *Munkaidő, szabadidő, szórakozás*. In: Fónagy Zoltán (szerk.): „*Atyám megkívánta a pontosságot*”. *Ember és idő viszonya a történelemben*. Magyar Történelmi Társulat. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont. Történettudományi Intézet. Bp., 2016.; Norbert Elias – Eric Drunning: *Les loisirs dans le spectre du temps libre*. In: *Uők: Sport et civilisation, la violence maîtrisée*. Paris, 1989.
3. Zygmunt Bauman: *Consuming life*. In: *Journal of Consumer Culture* 2001/1; Juliet Schor: *Munka, szabadidő, fogyasztás*. Replika 2010. szeptember. 101–108.
4. Bodó Julianna – Biró A. Zoltán: *Szimbolikus térhasználat változó szerepben*. Replika, 105. 2017. 147–164.
5. Mihail Bahtyin: *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*. Európa Könyvkiadó, Bp., 1982.
6. Hernádi Miklós: *Ünnep és közösség*. Kultúra és közösség, 1980. 2. 5–23.
7. Bodó Julianna (szerk.): *Szimbolikus térhasználat. Székelyföldi változatok*. Státus Kiadó, Csík-szereda, 2021.
8. Bodó-Biró: i. m.
9. Takács Erzsébet: *Szingularitás és szolidaritás. Az egyenlőség és az együttműködés lehetőségei az individualizálódott társadalmakban*. *Esély* 2015/6. 3–28. A szerző elsősorban Alain Ehrenberg munkáira hivatkozva fejti ki a szingularizáció legfontosabb ismérveit.
10. Bodó-Biró: i. m.

